

РІВНІ ІЄРАРХІЇ СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ

*Маренич Т.Г., д.е.н., професор,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Оцінка активів/зобов'язань за справедливою вартістю в останні роки стала пріоритетним напрямом розвитку бухгалтерського обліку в світі. Слід зауважити, що оцінка різноманітних активів та зобов'язань за справедливою вартістю є доволі складним і трудомістким процесом. Спеціалісти, які мають проводити таку роботу, повинні знати специфіку відповідного об'єкта, що підлягає оцінці, вникати в знання і методики, що застосовуються у професійній оцінювальній діяльності, в маркетинговій роботі тощо.

Концептуальна основа оцінювання справедливої вартості міститься в Міжнародному стандарті фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості» (МСФЗ 13), який визначає справедливу вартість та вимагає розкриття інформації про її оцінки у фінансовій звітності. Особливої методики щодо визначення справедливої вартості з урахуванням специфічних особливостей певних об'єктів обліку не розроблено і тому це є індивідуальною справою кожного підприємства. Особливо це актуально для аграрних підприємств, які повинні забезпечити достовірне подання інформації у фінансовій звітності про сільськогосподарську діяльність та біологічні активи.

У цілому визначення справедливої вартості ґрунтується на ринкових цінах. Проте іноді для об'єкта не існує активного ринку і тому суб'єкти господарювання повинні освоїти нові підходи до оцінки справедливої вартості. Підприємства для визначення справедливої вартості активів/зобов'язань можуть залучити професійних оцінювачів або провести розрахунки самостійно. Визначення вхідних даних, на підставі яких оцінюють справедливу вартість відповідно до обраної моделі, є достатньо важливим питанням, від вирішення якого залежить достовірність фінансової інформації.

Згідно з МСФЗ 13 вхідні дані – припущення, якими користувалися б учасники ринку, встановлюючи ціну актива чи

зобов'язання, в тому числі припущення про ризик, такі як: ризик, властивий певній методиці оцінювання, використаній для оцінки справедливої вартості (наприклад, модель ціноутворення); та ризик, властивий вхідним даним для методів оцінки вартості. Вхідні дані можуть відкритими або закритими. Відкриті вхідні дані – вхідні дані, сформовані за допомогою ринкових даних, таких як доступна для широкого загалу інформація про фактичні події або операції, а також та, що відображає припущення, які використали б учасники ринку, встановлюючи ціну активу чи зобов'язання. Закриті вхідні дані – вхідні дані, для яких ринкових даних немає та які формують, користуючись найкращою наявною інформацією про припущення, якими скористалися б учасники ринку, встановлюючи ціну активу чи зобов'язання.

З метою підвищення узгодженості та зіставності оцінок справедливої вартості та пов'язаного з ними розкриття інформації, МСФЗ 13 встановлює ієрархію справедливої вартості, у якій передбачено три рівня вхідних даних для методів оцінки вартості, що використовуються для оцінки справедливої вартості. Ієрархія справедливої вартості встановлює найвищий пріоритет для цін котирування (нескоригованих) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання (вхідні дані 1-го рівня) та найнижчий пріоритет для закритих вхідних даних (вхідні дані 3-го рівня).

В деяких випадках вхідні дані, що використовуються для оцінки справедливої вартості актива чи зобов'язання, можуть бути віднесені до різних рівнів ієрархії справедливої вартості. В таких випадках оцінка справедливої вартості відноситься до певної категорії повністю до того ж рівня ієрархії справедливої вартості, що і вхідні дані найнижчого рівня, які є важливими для усієї оцінки. Оцінювання важливості конкретних вхідних даних для усієї оцінки потребує судження з урахуванням чинників, характерних для даного актива чи зобов'язання. Коригування, здійснювані для отримання оцінок на основі справедливої вартості, такі як витрати на продаж при оцінюванні справедливої вартості за вирахуванням витрат на продаж, не слід брати до уваги при визначенні рівня ієрархії справедливої вартості, до якого відноситься оцінка справедливої вартості.

Наявність доречних вхідних даних та їхня відносна суб'єктивність може вплинути на вибір відповідних методів оцінки вартості. Проте ієрархія справедливої вартості встановлює пріоритетність вхідних даних для методів оцінки вартості, а не методів оцінки, що використовуються для оцінки справедливої вартості.

Вхідні дані 1-го рівня – це ціни котирування (нескориговані) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання, до яких суб'єкт господарювання може мати доступ на дату оцінки. Ціна котирування на активному ринку є найнадійнішим свідченням справедливої вартості і за наявності має бути використана без коригування для оцінки справедливої вартості. Вхідні дані 1-го рівня будуть доступні для багатьох фінансових активів та фінансових зобов'язань, деякі з яких можуть бути обміняні на кількох активних ринках (наприклад, на різних біржах). Тому у 1-ому рівні основна увага спрямована на визначення обох таких моментів:

а) основного ринку для актива чи зобов'язання або, за відсутності основного ринку, – найсприятливішого ринку для актива чи зобов'язання;

б) чи може суб'єкт господарювання здійснити операцію для цього актива або зобов'язання за такою ціною на такому ринку на дату оцінки.

Вхідні дані 2-го рівня – це вхідні дані (окрім цін котирування, віднесених до 1-го рівня), які можна спостерігати для актива чи зобов'язання, прямо або опосередковано. Якщо актив або зобов'язання має визначений (контрактний) строк, то вхідні дані 2-го рівня повинні бути відкритими протягом практично всього строку цього актива чи зобов'язання. До вхідних даних 2-го рівня належать:

- ціни котирування на подібні активи чи зобов'язання на активних ринках;

- ціни котирування на ідентичні або подібні активи чи зобов'язання на ринках, які не є активними;

- вхідні дані, окрім цін котирування, які можна спостерігати для актива чи зобов'язання, наприклад: ставки відсотка та криві дохідності, що спостерігаються на звичайних інтервалах котирування; допустима змінність; кредитні спреди;

- вхідні дані, підтвержені ринком.

Коригування вхідних даних 2-го рівня буде різним залежно від чинників, характерних для актива чи зобов'язання. До таких чинників належать такі: стан та місце розташування актива; те, якою мірою вхідні дані пов'язані з об'єктами, які можна порівняти з даним активом чи зобов'язанням; обсяг або рівень діяльності на ринках, на яких можна спостерігати вхідні дані. Коригування вхідних даних 2-го рівня, які є важливими для всієї оцінки, може привести до того, що оцінка справедливої вартості належатиме до категорії 3-го рівня ієрархії справедливої вартості, якщо коригування використовує значні закриті дані.

Вхідні дані 3-го рівня – це вхідні дані для актива чи зобов'язання, яких немає у відкритому доступі. Закриті вхідні дані слід використовувати для оцінки справедливої вартості, якщо відповідних відкритих даних немає, що передбачається в ситуаціях, коли діяльність ринку для актива або зобов'язання на дату оцінки незначна, або її взагалі немає. Проте, мета оцінки справедливої вартості лишається такою ж, тобто ціна виходу на дату оцінки з позиції учасника ринку, який утримує актив чи несе зобов'язання. Отже, закриті вхідні дані мають відображати припущення, які використовували б учасники ринку, встановлюючи ціну на актив або зобов'язання, в тому числі припущення про ризик.

Припущення про ризик включає ризик, властивий певній методиці оцінювання, що використовується для оцінки справедливої вартості, (такої як модель ціноутворення) та ризик, властивий вхідним даним цього методу оцінки вартості. Оцінка, яка не включає коригування для урахування ризику, не представляє оцінку справедливої вартості, якщо учасники ринку включили б таке коригування, визначаючи ціну актива або зобов'язання. Суб'єкт господарювання має сформулювати закриті вхідні дані, користуючись найкращою інформацією, наявною за даних обставин, яка може включати власні дані суб'єкта господарювання. У процесі формування закритих вхідних даних суб'єкт господарювання може розпочати зі своїх власних даних, але він має скоригувати ці дані, якщо доступна у розумних межах інформація свідчить про те, що інші учасники ринку використали б інші дані або суб'єкт господарювання має щось особливе, чого немає у інших учасників ринку (наприклад, притаманну суб'єктові господарювання синергію). Суб'єктові

господарювання не потрібно докладати вичерпних зусиль, щоб отримати інформацію про припущення учасників ринку. Проте, суб'єкт господарювання має взяти до уваги всю інформацію про припущення учасників ринку, які можна достатньо легко отримати. Закриті вхідні дані, сформовані у спосіб, описаний вище, вважаються припущеннями учасників ринку та відповідають меті оцінки справедливої вартості.

Суб'єкт господарювання застосовує ті методи оцінки вартості, які відповідають обставинам та для яких є достатньо даних, щоб оцінити справедливу вартість, максимізуючи використання доречних відкритих вхідних даних та мінімізуючи використання закритих вхідних даних. Мета застосування методу оцінки вартості – визначити ціну, за якою відбулася б звичайна операція продажу актива чи передачі зобов'язання між учасниками ринку на дату оцінки за поточних ринкових умов. Три широко застосовувані методи оцінки вартості такі: ринковий підхід, витратний підхід та дохідний підхід.

Для оцінки справедливої вартості суб'єкт господарювання застосовує методи оцінки вартості, що відповідають одному або кільком зазначеним підходам. В деяких випадках годитиметься один метод оцінки вартості (наприклад, при оцінюванні актива або зобов'язання з використанням цін котирування на активному ринку для ідентичних активів або зобов'язань). В інших випадках годитимуться декілька методів (наприклад, це може бути у випадку, коли оцінюється одиниця, що генерує грошові кошти). Якщо для оцінки справедливої вартості застосовують кілька методів оцінки, то результати (тобто, відповідні показники справедливої вартості) слід оцінювати, враховуючи прийнятність діапазону значень, на які вказують такі результати. Оцінка справедливої вартості – це точка в діапазоні, яка найкраще представляє справедливу вартість за даних обставин.

МСФЗ 13 не містить окремих вимог щодо документального підтвердження вхідних даних, на підставі яких здійснювалась така оцінка, та самої оцінки справедливої вартості. Однак, з метою надійного підтвердження оцінки справедливої вартості та вхідних даних, зокрема при проходженні перевірок контролюючих органів, зовнішнього аудиту, підприємству необхідно подбати про документальне забезпечення цих процесів. У разі залучення професійного оцінювача визначену

справедливу вартість фіксують у звіті про оцінку, а коли підприємство самостійно її встановлює – в акті визначення справедливої вартості відповідного об'єкта. Доцільним буде у другому випадку створити постійно діючу комісію з визначення справедливої вартості з відповідними повноваженнями та організувати систематизацію й збереження належним чином оформлених копій інформації з усіх ресурсів, до яких підприємство зверталось за вхідними даними (звіти із сайтів бірж, аналітика із сайта НБУ про відсоткові ставки, попередні контракти купівлі-продажу, інформаційні бюлетені, дані цінового моніторингу тощо).

У примітках до фінансової звітності обов'язково необхідно розкривати всю інформацію про порядок визначення справедливої вартості, який прийнятий на підприємстві (джерела даних, методика розрахунку вартості, обґрунтування оцінки тощо). Якщо підприємство періодично оцінює актив, використовуючи вхідні дані 3-го рівня, слід ще й розписати кількісний аналіз чуттєвості оцінки справедливої вартості до змін закритих вхідних даних.

Отже, справедлива вартість може розраховуватися на підставі різноманітних джерел інформації, відповідне застосування яких принесе різні результати. Під час визначення справедливої вартості слід враховувати трирівневу ієрархію вхідних даних. Непрофесійний вибір вхідних даних призведе до спотворення результату оцінки, і, як наслідок, недостовірності фінансової звітності.

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБЛКОВОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

Маслобоєва К.В., студентка,
Сумський національний аграрний університет*

У процесі фінансово-господарської діяльності підприємства постійно вступають у розрахункові відносини з різними категоріями кредиторів. Для запобігання порушень і

* Науковий керівник – Довжик О.О., к.е.н., доцент